

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK DEN HAAG

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

**Directie Voedsel, Dier en
Consument**

Prins Clauslaan 8
2595 AJ Den Haag
Postbus 20401
2500 EK DEN HAAG
www.minlnv.nl

Contactpersoon

Onze referentie
VDC 10.685/ERP

Bijlagen
1

Datum 24 februari 2010
Betreft Stand van zaken, reactie op motie en advies van deskundigen over
vervolgstrategie

Geachte Voorzitter,

Met deze brief informeren wij u over de stand van zaken, geven we een reactie op de motie van donderdag 18 februari 2010 en informeren wij u over het advies van de deskundigen over niet-melkleverende bedrijven en de vervolgstategie Q-koortsbestrijding.

Stand van zaken

Op dit moment zijn 75 bedrijven besmet verklaard op grond van tankmelk-onderzoek. Op 71 bedrijven is de eerste ronde ruiming afgerond. De Voedsel en Waren Autoriteit (VWA) moet nog 18 bedrijven bezoeken voor een tweede ronde. In totaal zijn tot nu toe ongeveer 43.200 dieren geruimd. Bedrijven die nu besmet worden verklaard, worden in één ronde geruimd omdat er in verband met het fokverbod geen dieren aanwezig zijn die minder dan 30 dagen drachtig zijn.

Moties

Over de motie Van der Vlies (TK 28286, nr. 377) ten aanzien van het per direct stoppen met ruimen van schijndrachtige melkschapen en geiten op besmette bedrijven, delen wij u het volgende mee.

Wij hebben de VWA gevraagd om zowel bij nieuw besmet verklaarde bedrijven als bij bedrijven die in de tweede ronde bezocht worden per maandag 22 februari 2010 onderscheid te maken tussen drachtige en schijndrachtige dieren. Hiermee wordt een overstap gemaakt van het voorzorgsprincipe naar een risicogebaseerde benadering. De schijndrachtige dieren zullen niet meer geruimd worden.

**Advies deskundigen over niet-melkleverende bedrijven en de
vervolgstategie Q-koorts bestrijding**

Het advies van de deskundigen over mogelijke relaties tussen clusters zieke mensen en niet-melkleverende bedrijven en het advies over een vervolgstategie Q-koortsbestrijding hebben we donderdag 17 februari 2010 ontvangen. Dit advies is als bijlage bij deze brief bijgevoegd.

Leven
van het land,
geven
om natuur.

Uit het advies blijkt dat er geen aanwijzingen zijn dat andere bedrijven dan melkleverende bedrijven door verwaaiing op afstand humane ziektegevallen hebben veroorzaakt. Wel is het mogelijk dat mensen op dergelijke bedrijven (onder andere kleinschalige houderijen en vleeschapenbedrijven) via direct contact besmet raken. De deskundigen geven aan dat de huidige maatregelen voldoende zijn om dit risico te beperken. Voor de volledigheid de geldende maatregelen en adviezen op een rij:

- Bedrijven met een publieksfunctie hebben een vaccinatieplicht en moeten dieren in quarantaine laten lammeren.
- Lammetjesaaidagen mogen alleen gehouden worden als de dieren volledig gevaccineerd zijn.
- Er is een hygiëneprotocol met adviezen beschikbaar voor bedrijven met een publieksfunctie.
- Het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) heeft een toolkit met publieksinformatie die verschillende partijen kunnen gebruiken om publiek te informeren over Q-koorts. Wij stimuleren het gebruik van deze informatie-middelen, zodat de doelgroepen worden bereikt.

Aanvullend op deze maatregelen worden in overleg met de sector aan de hand van de bestaande hygiëneprotocollen adviezen opgesteld die voor vleeschapen-bedrijven toepasbaar zijn.

De deskundigen verwachten een aanzienlijk effect van de genomen maatregelen, inclusief vaccinatie, op de uitstoot van *Coxiella burnetii* en het vrijhouden van niet besmette bedrijven. De deskundigen kunnen echter niet aangeven wat het effect daarvan zal zijn op het aantal humane ziektegevallen in 2010. Zoals wij u reeds eerder hebben laten weten, zullen in 2010 nog steeds mensen ziek worden door Q-koorts ondanks de verschillende getroffen maatregelen. Een verhoogde alertheid van zorgverleners en burgers op symptomen van Q-koorts blijft dan ook belangrijk, zodat de ziekte tijdig en effectief behandeld kan worden. Daarnaast blijft nauwkeurige clusteranalyse van belang, om mogelijke nieuwe bronnen van besmetting op te sporen en publiek te informeren. Ook in algemene zin zullen het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en het RIVM, samen met gemeenten en hun GGD'en zorgdragen voor intensieve voorlichting aan het publiek over de risico's en aanpak van Q-koorts.

In juni 2010, als inzicht is verkregen in het verloop van de humane epidemie van 2010, verwachten de deskundigen een uitspraak te kunnen doen over het aantal patiënten in 2011.

Wij kunnen u melden dat de deskundigen op grond van de huidige beschikbare onderzoeksgegevens geen aanwijzing zien voor een verhoogd risico bij zwangere vrouwen die mogelijk een onopgemerkte Q-koortsinfectie doormaken. Screening van asymptomatische zwangeren op Q-koorts is dan ook niet noodzakelijk. Uiteraard zijn de bij zwangerschap betrokken beroepsgroepen alert op mogelijke Q-koortssymptomen bij zwangere vrouwen.

Directie Voedsel, Dier en Consument

Datum

24 februari 2010

Onze referentie

VDC 10.685/ERP

Ten slotte, in hun advies geven de deskundigen aan dat ter vergadering onvoldoende onderzoeksgegevens beschikbaar waren over de effectiviteit van vaccinatie tegen Q-koorts om een uitspraak te kunnen doen over de voorgestelde strategie om het huidige pakket crisismaatregelen aan te passen. Er is daarom een nieuw deskundigenoverleg gepland op 5 maart, waarna een advies zal worden uitgebracht in de tweede week van maart. Aansluitend op dit advies zullen wij de Kamer zo spoedig mogelijk nader informeren over de gewenste aanpassing van het huidige crisismaatregelenpakket. Wij realiseren ons dat de sector in afwachting is van uitspraken hierover.

**Directie Voedsel, Dier en
Consument**

Datum
24 februari 2010

Onze referentie
VDC 10.685/ERP

DE MINISTER VAN LANDBOUW, NATUUR EN
VOEDSELKwaliteit,

DE MINISTER VAN VOLKSgezondheid,
WELZIJN EN SPORT,

G. Verburg

dr. A. Klink

Ministerie van LNV, t.a.v. mevrouw A. Burger,
Ministerie van VWS, t.a.v. de heer P.H. Huijts

Onderwerp: Adviesaanvragen Q-koorts

Geachte mevrouw Burger, geachte heer Huijts,

Datum

17 februari 2010

Ons kenmerk

111/210/LCI/TO/RC/EvtB

Blad

1/5

Behandeld door

T. Oomen

Landelijke Coördinatie
Infectieziektebestrijding

Tel (030) 274 7000

Fax (030) 274 4455

lci@rivm.nl

Bijlagen

2

In reactie op uw brieven van 2 en 11 februari 2010 heb ik op 15 februari een deskundigenoverleg gehouden waarin uw brieven zijn behandeld. In deze brief beantwoord ik uw vragen uit beide brieven. Daarnaast informeer ik u over onderzoeksresultaten aangaande de invloed van omgevingsrisicofactoren voor Q-koorts bij de mens en over recente bevindingen uit onderzoek naar Q-koorts en zwangerschap.

Zoals ik al in eerdere brieven heb aangegeven wil ik opnieuw benadrukken dat de deskundigen verwachten dat de in december 2009 afgekondigde ingrijpende maatregelen op besmette melkgeiten- en melkschapenbedrijven zullen bijdragen om de uitstoot van *C. burnetii* tijdens het lammerseizoen van 2010 sterk te reduceren. Het is bekend dat veel andere dieren incidenteel bron kunnen zijn voor Q-koorts bij de mens. Hoewel het streven is om terug te keren naar de situatie van vóór 2007, waarbij Q-koorts slechts incidenteel aanleiding gaf tot gerapporteerde ziekte bij de mens, stellen wij vast dat door verschillende factoren, waaronder de hoge uitstoot van *C. burnetii* in de afgelopen jaren en de verhoogde alertheid van de gezondheidszorg, het aantal meldingen van Q-koorts in Nederland bij mensen aanzienlijk hoger zal blijven dan voor 2007.

Humane Q-koorts en niet-melkleverende bedrijven

Vooraf naar aanleiding van de situatie in Nuenen, is de vraag gesteld of niet-melkleverende bedrijven, vooral vleeschapenbedrijven, een belangrijke rol kunnen spelen in de transmissie naar de mens. U formuleert hierover de volgende vragen:

1. Vormen de 21 locaties, die in 2009 door de VWA door middel van stofmonsters en/of vaginaalswabs, *C. burnetii*-positief zijn bevonden een risico voor de volksgezondheid?
2. Zo ja, vormen deze bedrijven een risico wanneer er sprake is van direct contact tussen dier en mens of als gevolg van verwaaiing?

Antwoord:

Q-koorts door besmetting via schapen is regelmatig beschreven in de internationale literatuur. De meeste uitbraken bij mensen werden veroorzaakt door een abortus als gevolg van Q-koorts bij geïnfecteerde schapen. De afgelopen jaren hebben melkleverende bedrijven met Q-koorts geïnfecteerde kleine herkauwers grote hoeveelheden *C. burnetii* in de omgeving verspreid. Naar verwachting van de deskundigen is het mogelijk dat ook andere diersoorten, waaronder niet-melkleverende

Datum

17 februari 2010

Ons kenmerk

111/210/LCI/TO/RC/EvtB

Blad

2/5

kleine herkauwers, vaker besmet zijn geraakt. Mensen kunnen ziek worden door direct contact met deze geïnfecteerde dieren. Het is dus ook niet uit te sluiten dat er de afgelopen jaren via deze transmissieroute meer mensen ziek werden dan voor 2007. Door epidemiologen van het Centrum Infectieziektebestrijding (CIb) is nader onderzoek gedaan naar de 21 locaties zoals bedoeld in vraag 1 (zie bijlage 1). Het onderzoek ondersteunt de hypothese dat ziektegevallen vooral ontstaan door verwaaiing vanuit melkgeitenbedrijven en niet door verwaaiing vanuit deze 21 locaties. De kans op het oplopen van Q-koorts neemt toe naarmate mensen dichterbij een geïnfecteerd melkgeitenbedrijf wonen. Van alle Q-koortsmeldingen in 2009 woonde 59 % binnen de 5-kilometerzone van een tankmelkpositief bedrijf. De incidentie van humane ziektegevallen is veel lager buiten de zone van 5 kilometer en ook buiten deze zone kunnen de meeste gevallen toegeschreven worden aan concentraties van melkgeitenbedrijven waar Q-koorts voorkomt. Bij vier van de 21 locaties is een gedetailleerde analyse uitgevoerd. Bij drie van de 21 locaties had de plaatselijke GGD aanwijzingen dat zij de bron zijn voor humane patiënten. Alleen bij het bedrijf in Nuenen kan een gedeelte van de humane Q-koortsgevallen in 2009 veroorzaakt zijn door direct contact. De betreffende patiënten kunnen tijdens een bezoek aan het bedrijf in de lammerperiode besmet zijn geraakt. De verrichte analyses geven géén aanwijzingen dat de 21 locaties, en vleeschapen in het bijzonder, door verwaaiing op afstand humane ziektegevallen hebben veroorzaakt. Besmetting door direct contact met schapen kan in Nederland voorkomen. Het gaat daarbij om een relatief beperkt aantal gevallen ten opzichte van het totaal van de epidemie.

Vleeschapen en kleinschalige houderijen

Voor deze bedrijfsvormen van kleine herkauwers heeft u een aantal preventieve maatregelen afgekondigd. In dat verband vraagt u de deskundigen:

3. Volstaan de huidige maatregelen voor vleeschapenbedrijven en kleinschalige houderijen van kleine herkauwers?

Antwoord:

In geografische (GIS) analyses is gekeken naar relaties tussen woonadressen van humane ziektegevallen en locaties met schapen en geiten. Deze analyses geven geen aanwijzingen dat verwaaiing op afstand vanuit vleeschapen en kleinschalige houderijen bijdraagt aan het aantal humane ziektegevallen van Q-koorts in Nederland. De deskundigen zijn daarom van mening dat de huidige maatregelen, gericht op het vermijden van direct contact met lammerende ongevaccineerde kleine herkauwers, volstaan. Op basis van de verrichte analyses is er geen aanleiding om de bestaande maatregelen, te weten het verbod op lammetjesaaiactiviteiten voor het publiek en het afgezonderd aflammeren, (tenzij de dieren zijn gevaccineerd), uit te breiden. Wel willen de deskundigen benadrukken dat het vanuit arboperspectief belangrijk is dat medewerkers van vleeschapen- en kleinschalige houderijen voorlichting krijgen over de eventuele risico's, het juist gebruik van beschermende maatregelen en verder de te nemen hygiënemaatregelen.

Omdat er in het GIS-onderzoek geen aanwijzingen zijn voor humane besmetting door verwaaiing vanuit andere dan melkleverende bedrijven, zijn wij niet ingegaan op uw vragen over een methode om deze bedrijven in kaart te brengen, een adequate test te ontwikkelen voor niet melkleverende bedrijven en aanvullende maatregelen voor dit type bedrijven.

Datum

17 februari 2010

Ons kenmerk

111/210/LCI/TO/RC/EvtB

Blad

3/5

Eventuele noodzaak tot uitbreiding bezoekersverbod

In uw brief omschrijft u het huidige beleid betreffende het bezoekersverbod en stelt daarover de volgende vraag:

4. Graag verneem ik van u welke bijdrage een eventueel algeheel bezoekersverbod op alle geiten- en schapenhouderijen in Nederland oplevert in aanvulling op het bestaande beleid voor de volksgezondheid?

Antwoord:

De deskundigen die deelnamen aan het beraad van 15 februari jl zijn het erover eens dat de melkgeitenhouderijen - en in mindere mate de melkschapenhouderijen - met abortusproblematiek in Nederland, de belangrijkste bron zijn van de unieke Q-koortsepidemie vanaf 2007 tot heden. De maatregelen zijn er daarom nu vooral op gericht om in deze categorie bedrijven abortus en aflammeren van besmette dieren te voorkomen. Het huidige beleid voor bezoekersverboden sluit aan op deze hypothese en op de kleinere kans op dat Q-koorts door direct contact ontstaat.

De deskundigen zijn van mening dat het huidige beleid voor bezoekersverboden toereikend is voor het lammerseizoen van het jaar 2010.

Vragen uit uw brief van 10 februari 2010

In uw brief van 2 februari geeft u aan dat binnen het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit is gewerkt aan een strategie om de maatregelen af te bouwen. In relatie tot deze strategie formuleert u drie vragen die ik hier als vraag 5 tot en met 7 zal behandelen.

5. Wat zijn de substantiële risico's voor de volksgezondheid wanneer tot uitvoering van deze strategie wordt overgegaan?

Antwoord:

U vraagt daarbij expliciet de huidige kennis van de werkzaamheid van het vaccin bij de reeds gevaccineerde dieren en de verwachting daarvan bij de nog te vaccineren dieren te betrekken.

De deskundigen constateren dat ter vergadering onvoldoende onderzoeksgegevens over het effect van het vaccin beschikbaar waren. De internationale wetenschappelijke literatuur over het effect van het vaccin is door het CVI op een rij gezet maar was nog niet beschikbaar voor dit deskundigenberaad. Daarom is besloten dat er op 5 maart een nieuw deskundigenberaad wordt georganiseerd, waarbij het CVI en de GD de onderzoeksresultaten zullen presenteren over de door hen tot nu toe waargenomen effecten van de vaccinatie bij dieren in Nederland. De eventueel nieuwe informatie die bekend zou kunnen worden op de internationale conferentie "One health in relation to Q-fever" van 25 en 26 februari wordt daar ook bij betrokken in aanvulling op de literatuurgegevens.

Na het bespreken van deze gegevens kunnen de deskundigen zich uitspreken over de mogelijke effecten voor de volksgezondheid bij het uitvoeren van de voorgestelde strategie om de maatregelen af te bouwen. Ik verwacht u daarover in de tweede week van maart nader schriftelijk advies te kunnen uitbrengen.

6. Is het mogelijk om op basis van epidemiologische gegevens een moment aan te wijzen waarop we kunnen concluderen dat de genomen maatregelen effectief zijn?

Antwoord:

U verzoekt hierbij expliciet rekening te houden met het effect van de verhoogde alertheid onder de bevolking en zorgverleners op symptomen die kunnen wijzen op Q-koorts.

Het CIb zal, met hulp van GGD'en, artsen-microbiologen en behandelaars in het land, het aantal humane ziektegevallen in 2010, en het ontstaan van opvallende clustering van

Datum

17 februari 2010

Ons kenmerk

111/210/LCI/TO/RC/EvtB

Blad

4/5

patiënten zeer nauwgezet volgen. Op grond van het verloop van de epidemie in de afgelopen jaren is het mogelijk om eind juni een beeld te hebben van het verloop van de epidemie van 2010. De gegevens van 2010 zullen met gebruikmaking van dezelfde criteria voor humane Q-koorts casusdefinities worden vergeleken met de gegevens van 2007 tot en met 2009.

Wij zullen speciale aandacht schenken aan het aantal mensen dat voor Q-koorts in het ziekenhuis moet worden opgenomen. Wij veronderstellen dat bij deze categorie patiënten een verhoogde alertheid van zorgverleners op Q-koorts in mindere mate van invloed is op het aantal opnames. Hooguit zal de snellere diagnostiek en adequate behandeling op zichzelf het aantal opnames gunstig kunnen beïnvloeden.

7. Wij vragen u om op grond van de huidige beschikbare gegevens een uitspraak te doen over uw verwachtingen met betrekking tot het aantal humane patiënten voor 2010 en 2011.

Antwoord:

De humane epidemie kan, zoals u terecht stelt, groter, gelijk aan of kleiner worden dan die van 2009.

Op 4 december sprak het deskundigenoverleg (voor de afkondiging van de ruimingsmaatregelen) over het effect van het toen geldende beleid de volgende verwachting uit: "Uitgaande van de werkzaamheid van het vaccin tegen abortus, en mede afhankelijk van de weersomstandigheden, wordt verwacht dat in 2010 het aantal humane Q-koortsziektegevallen in het vaccinatiegebied 2009 niet zal stijgen. Buiten dat gebied kan niet worden uitgesloten dat in 2010 het aantal humane Q-koortsmeldingen hoger zal zijn dan in 2009."

De deskundigen verwachten dat de recente en ingrijpende ruiming van drachtige melkgeiten en melkschapen op tankmelkpositieve bedrijven, in 2010 een zeer aanzienlijk effect zullen hebben op het terugdringen van de uitstoot van *C. burnetii*. De verwachting is ook dat de maatregelen belangrijk bijdragen aan het vrijhouden van nog niet besmette bedrijven. Het is nog onzeker wat het effect van deze maatregelen zal zijn op het aantal gediagnosticeerde humane gevallen van Q-koorts in ons land. Er zijn ons situaties bekend, waarbij zich in het jaar na een abortusstorm op een melkleverend geitenbedrijf, in de omgeving van dat bedrijf méér humane ziektegevallen voordeden dan in het jaar van de abortusstorm zelf.

De deskundigen verwachten in juni 2010, na het verwerven van inzicht in het effect van het veterinaire vaccin en het verloop van de humane epidemie in 2010, een uitspraak te kunnen doen over de verwachtingen met betrekking tot het aantal humane patiënten in 2011.

Onderzoek naar omgevingsrisicofactoren voor Q-koorts

Luchtmetingen rond enkele bedrijven met abortusstormen, hebben een verschil aangetoond in aanwezigheid van de bacterie, passend bij het al dan niet ontstaan van humane ziektegevallen in de omgeving van deze besmette bedrijven. Veel is nog onbekend over de factoren die bij de transmissie van de bacterie *C. burnetii* van dier naar mens een rol spelen. Het CIb voert daarom onderzoek uit waarbij de incidentie van Q-koorts wordt gerelateerd aan mogelijk relevante variabelen zoals dichtheid van schapen en geiten, mesttransporten, omgevingsfactoren en weersomstandigheden. Het is bekend dat tijdens abortus van geïnfecteerde dieren miljarden *C. burnetii* bacteriën in de omgeving komen. In enkele gevallen is een duidelijk epidemiologisch verband aangetoond tussen een besmet bedrijf met een abortusstorm en een cluster van humane gevallen. Er zijn echter ook bedrijven waar een abortusstorm is geweest, met ongetwijfeld massale uitscheiding van de bacterie, waar vrijwel geen sprake is geweest van humane gevallen in de omgeving. Dit kan te maken hebben met de afstand tussen dergelijke bedrijven en woonkernen of met omgevings- en weersfactoren. Uit gegevens van nog lopend onderzoek lijkt de kans op ziekte bij de mens rond bedrijven met een

Datum

17 februari 2010

Ons kenmerk

111/210/LCI/TO/RC/EvtB

Blad

5/5

hoge vegetatie-index (weiland en bos) en met vochtige bodemomstandigheden lager dan rond bedrijven met een lage vegetatie index (akkerland) en relatief droge bodemomstandigheden (zoals in het oosten van Noord-Brabant). De voorlopige conclusie is dat het vegetatiepatroon en de bodemvochtigheid belangrijke factoren lijken in de transmissie van Q-koorts van besmette bedrijven naar de mens. Of en in hoeverre dit een oorzakelijk verband is, is nog onzeker. Voor definitieve conclusies moet nader onderzoek plaatsvinden.

Onderzoek naar zwangerschap en Q-koorts

Door het CIb van het RIVM, het Jeroen Bosch Ziekenhuis en de Stichting Perinatale Registratie Nederland is een retrospectief onderzoek verricht waarbij de aanwezigheid van antistoffen tegen de *C. burnetii*-bacterie bij zwangeren werd gerelateerd aan zwangerschapsgeschiedenis. Dit om het risico van mogelijk onopgemerkte (symptoomloze) acute Q-koortsinfectie tijdens de zwangerschap beter te kunnen inschatten. De resultaten geven aan dat in 2007 en 2008 in de regio met de hoogste incidentie van Q-koorts 3,6% van de zwangeren antistoffen hadden die duiden op een recent doorgemaakte Q-koortsinfectie. Er werden in deze studie geen verschillen gevonden in zwangerschapsduur, geboortegewicht van de baby, sterfte en aangeboren afwijkingen tussen vrouwen die wel en geen recente Q-koortsinfectie hadden. De uiteindelijke rapportage over dit onderzoek zal over enkele weken worden afgerond. Op basis van deze voorlopige gegevens kan worden geconcludeerd dat er geen reden is af te wijken van ons eerdere advies alleen zwangeren met symptomen op Q-koorts na te kijken (en bij bevestiging van de diagnose te behandelen), maar dat screening van asymptomatische zwangeren op Q-koorts niet noodzakelijk is.

Hoogachtend,

prof.dr. R.A. Coutinho
directeur Centrum Infectieziektebestrijding

Bijlagen:

- 1) Notitie onderzoek humane Q-koorts en niet-melkleverende bedrijven
- 2) Deelnemers Q-koorts deskundigenoverleg 15 februari